

Олександр Добржанський

Український національний рух на Буковині другої половини XIX – початку XX століття у взаєминах з національними рухами інших народів краю: конкуренція та співпраця

Oleksandr Dobrzhanskyi

Ukrainian National Movement in Bukovyna in the late 19th – early 20th Century in Relations with National Movements of Other Peoples of the Region: Competition and Cooperation

Summary

The article analyzes the relationship between the Ukrainian, Romanian, German, Jewish, Polish national movements in Bukovyna in the late 19th – early 20th century. It has been proven that despite fierce political competition, tolerant, parliamentary methods of struggle prevailed in interethnic relations. There was constructive cooperation in solving the pressing issues of Bukovyna.

Keywords: Bukovyna, Ukrainian, Romanian, German, Jewish.

Друга половина XIX – початок XX століття стали часом формування та швидкого розвитку національних рухів на Буковині, зокрема українського, румунського, німецького, єврейського та польського. Особливість ситуації полягала в тому, що жоден із названих рухів не займав і не міг займати домінуючого становища в політичному житті краю. Кожен з них мав певні особливості щодо соціальної бази, методів та тактики діяльності. Національні рухи прагнули охопити своїми ідеями якомога ширші кола буковинців, мати представників у виборних органах влади, забезпечити розширення політичних та національно-культурних прав для своїх етнічних груп. Відбувалася гостра конкурентна боротьба за зміцнення позицій кожної нації у політичному житті Буковини. Разом з тим можна навести чимало прикладів співпраці у вирішенні нагальних проблем краю представників різних етнічних груп. Особливістю Буковини було те, що в політичному і національно-культурному житті краю переважали толерантні методи

боротьби. Звичним було прагнення домовитись з опонентами, не допускати загострення міжнаціональних відносин.

Дослідження взаємин представників різних націй на Буковині другої половини XIX – початку XX століття безперечно є актуальним, дає можливість побачити зразки толерантних міжнаціональних взаємин, вирішення міжетнічних проблем шляхом переговорів, домовленостей, запровадження реформ, співпраці представників різних народів.

Найпершим на Буковині почав розвиватися румунський національний рух. Цьому було декілька причин. В середовищі румунів була потужна соціальна сила – великі землевласники, колишні боярські роди Молдовського князівства. Вони без заперечень сприйняли анексію Буковини Австрією. Але, коли австрійська влада вирішила приєднати Буковину до Галичини в 1786 році, боярські роди одноставно виступили проти цього.

Впливовою силою, яка сприяла консолідації румунського руху, була Православна церква Буковини. Переважну більшість керівництва православної єпархії становили румуни. Їм було некомфортно перебувати в складі Галичини, де переважало католицьке і греко-католицьке населення. Тому Православна церква Буковини активно підтримувала відділення Буковини від Галичини. Особливо яскраво це проявилось під час революції 1848–1849 років. За ініціативи румунських землевласників, а також православного духовенства було складено петицію з вимогою відділення Буковини від Галичини. Проти цього виступили українські селяни і їхні депутати¹. Вони боялися, що від'єднання Буковини від Галичини призведе до розростання адміністративно-управлінського апарату, а це, в свою чергу спричинить зростання податків.

Боротьба увінчалася успіхом румунських бояр і духовенства. Вже в березні 1849 року Буковині було надано статус окремого коронного краю. Цей успіх місцевої румунської знаті суттєво вплинув на подальший розвиток національних відносин у краї. Щоправда, в 1859 році зроблено спробу повернути Буковину до складу Галичини. Але тепер настрої буковинців уже були зовсім іншими. Проти цього виступили не тільки румуни, але й українці й інші народи краю (крім поляків). Тому 1861 року Буковину було

¹ Степан Смаль-Стоцький, *Буковинська Русь*, Чернівці 1897, с. 168–170.

остаточно відділено від Галичини і надано крайову автономію, яку уособлював місцевий сейм та інші органи самоврядування.

Однак досягнувши свого, великі землевласники не дуже переймалися становищем простих румунів і не прагнули згуртувати румунський рух в якусь потужну політичну силу. Їх влаштувало становище, коли вони виборювали місця у Буковинському крайовому сеймі та австрійському парламенті від курії великих землевласників або від селянської курії, не відчуваючи значної конкуренції з боку інших соціальних та етнічних груп.

Тим не менше, 1862 року було засновано перше румунське національно-культурне товариство «Товариство румунської мови та літератури»². Воно прагнуло розвивати освіту румунською мовою, видавати книжки, проводити культурно-освітні заходи. До речі, до роботи в товаристві запрошували й українців.

Певне значення для розвитку румунського руху мала діяльність молодіжних і студентських товариств „Arbogosa”, „Junimea”³, які виникли в Чернівецькому університеті і крім академічної, займалися національно-просвітницькою діяльністю.

Однак своє перше політичне товариство „Concordia”⁴, румуни створили тільки 1885 року. Воно стало передвісником формування політичних партій. У 90-их роках XIX століття створюється Національна партія Буковини, яка ставила завдання захищати національні інтереси румунів краю. Пізніше, внаслідок внутрішніх суперечок у румунському таборі формуються нові партії Народна національна партія на чолі з Я. Флондором і Дж. Поповичем, Демократична селянська партія, очолювана А. Ончулом та Ф. Лупу, які декілька разів переформатовувалися. Основні вимоги румунських політиків зводилися до ідеї створення румунської автономії (разом з Трансільванією) в межах Австро-Угорщини, розширення можливостей у здобутті освіти румунською мовою, забезпеченні національно-культурних прав румунів. Тільки на початку XX століття з'являється демократична течія в румунському русі, яка крім національних, ставила соціально-економічні вимоги, спрямовані

² Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Rădăuți 2002, l. 85.

³ Anton Norst, *Alma Mater Francisco-Josephina*, Czernowitz 1900, l. 111–119

⁴ Marian Olaru, *Mișcarea națională a românilor...*, *op. cit.*, l. 94.

на покращення становища румунського селянства, боротьбу з бідністю, створення можливостей для розвитку сільського господарства та промислового виробництва.

Організований український рух почав успішно розвиватися з 60-их років XIX століття. Його зародження пов'язано з творчістю Юрія Федьковича, Сидора та Григорія Воробкевичів, які оспівували єдність українських земель, відстоювали самобутність українського народу, його мови, культури, звичаїв та обрядів⁵. 1869 року було створено перше українське культурно-освітнє товариство «Руська бесіда»⁶. На початках український рух ослабляли суперечки щодо суті українства між москвофілами, які орієнтувалися на Росію і вважали українців частиною «єдиного русского народу» та народофобами, які відстоювали думку, що українці це окремий народ, а українська мова – окрема слов'янська мова.

Врешті-решт, у середині 80-их років XIX століття верх взяли народофоби, що сприяло прискореному розвитку українського національного руху, перетворенню його в потужну політичну силу, з якою рахувалися інші народи краю.

Українці зуміли порівняно швидко створити цілу низку культурно-освітніх товариств, які охоплювали майже всі українські села Буковини. Зокрема, це «читальні» товариства «Руська бесіда», гімнастично-протипожежні організації «Січ», які об'єднували молодь. Поліпшенням економічного становища селян займалися «Селянські каси».

1905 року було створено першу українську політичну партію Національна рада русинів на Буковині⁷. Пізніше відбувається диференціація політичних сил. Виникають Українська радикальна партія, Українська соціал-демократична партія. Народофоби, які спочатку гуртувалися в Національній раді русинів на Буковині, розділилися на Національно-демократичну і Народну партії. В середовищі українців сформувалося потужне ядро політичних

⁵ Олександр Добржанський, *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.*, Чернівці 1999, с. 130–143.

⁶ Євген Дмитрів, *Ілюстрована історія просвітнього товариства «Руська Бесіда» в Чернівцях (1869–1909)*, Чернівці 1909, с. 12–14.

⁷ *Національна рада русинів на Буковині, «Руська рада»* (Чернівці) 1905, 18 листопада, с. 1.

лідерів. Це Степан Смаль-Стоцький, Микола Василько, Єротей Пігуляк, Омелян Попович, Теодот Галіп, Осип Безпалко та інші.

Якщо порівняти румунський рух з українським, то не важко побачити, що за більшістю параметрів вони були тотожні. І перші, і другі вимагали національно-культурної автономії. Обидва рухи отримували значну підтримку з сусідніх земель. Румуни з Трансільванії, українці – з Галичини. Певний вплив на обидва рухи справляв зовнішній фактор. Але, якщо румуни мали незалежну державу, то більшість українських територій, тобто Наддніпрянська Україна, входили до складу Російської імперії, яка мала певні апетити на землі Австро-Угорщини, заселені українцями. Головна ж відмінність полягала в тому, що український національний рух від самого початку мав демократичний характер, прагнув опиратися на широкі маси селянства. Інакше бути ї не могло, бо великих землевласників, знаті серед українців просто не було.

Подібність вимог викликала загострення політичного суперництва між українським та румунським національними рухами, але варто віддати належне буковинцям, вони воліли вирішувати більшість дискусійних проблем парламентськими методами. Головні суперечки між українцями і румунами торкалися питань залучення до політичної боротьби на своєму боці селянських верств. Це особливо яскраво проявлялося під час передвиборчої боротьби до буковинського сейму та австрійського парламенту. Обидві сторони звинувачували одна одну або в румунізації населення (з боку українців), або в рутенізації чи українізації (з боку румунів). Досить гостро ставилося питання про становище в Православній церкві. Українці вимагали, щоб в українських парафіях були українські священники, щоб в управлінні Православною церквою українці мали такі ж права, як і румуни. Так само дискусії точилися щодо відкриття українських чи румунських народних шкіл, щодо підтримки національних товариств із боку буковинського сейму, щодо призначення на посади державних службовців тощо.

Німці тривалий час залишалися осторонь національної боротьби румунів та українців, прагнули бути ледве не арбітрами в відносинах між двома найбільшими етнічними групами краю. Цьому сприяло те, що адміністративне управління краєм

зберігалося в їхніх руках. Усі президенти Буковини цього періоду були виключно німцями. Однак, уже в кінці XIX століття в німецькому середовищі виникає розуміння потреби консолідації німецтва на Буковині. 11 квітня 1897 року засновано Товариство християнських німців⁸, головною метою якого було зміцнити і піднести національну свідомість німців Буковини, сприяти духовному розвитку і господарському добробуту. Свої завдання Товариство християнських німців реалізовувало через філії, які створювалися в повітах краю. Значна увага приділялася заснуванню німецьких народних домів, яких було відкрито понад 50 у німецьких громадах. 1910 року урочисто було відкрито Німецький народний дім у Чернівцях.

На початку XX століття найбільш популярними німецькими політичними партіями були ліберали, які гуртувалися в об'єднанні Союз німців Буковини, й аграрії Німецького народного товариства на чолі з Йосифом Відманом. Останні заявляли про свої християнсько-соціальні симпатії і врешті-решт на зборах Німецького народного товариства 1 березня 1908 року прийняли резолюцію про повне політичне злиття з Християнсько-соціальною партією Карла Люгера (багаторічний бургомістр Відня), яка сповідувала антиєврейські гасла⁹.

Велика увага німецькими політичними діячами приділялася посиленню зв'язків з іншими німецькими товариствами, в тому числі й за межами краю. 1911 року в Чернівцях відбувся перший з'їзд карпатських німців, який сприяв культурній єдності німців регіону.

У відносинах з українським національним рухом німецькі політики загалом дотримувалися толерантності. Головною причиною цього було те, що обидва рухи слабо перетиналися як у національно-культурній, так і в соціальній сфері. Однак, коли зайшла мова про реформи на Буковині, зокрема стосовно реорганізації буковинського сейму, запровадження нового громадського закону виникли певні суперечки, які точилися переважно під час засідань

⁸ Сергій Осачук, *Німці Буковини. Історія товариського руху (друга половина XIX – початок XX ст.)*, Чернівці 2002, с. 115.

⁹ „Bukowiner Nachrichten”, Чернівці 1908, 3 березня.

крайового парламенту. Тим не менш, по більшості питань удавалося досягти компромісу.

Варто також зауважити, що найбільшу небезпеку для себе німці вбачали в швидкому економічному зростанні євреїв та консолідації єврейського руху, з яким вони конкурували під час виборів до Буковинського крайового сейму та австрійського парламенту в одних і тих же виборчих округах, серед одних і тих же соціальних груп.

Єврейська спільнота на Буковині зростала високими темпами. Якщо 1880 року на Буковині налічувалося 67 418 іудеїв¹⁰, то в 1910 році вже 102 919¹¹, тобто зростання на 65,5%. Після зрівняння євреїв у правах з іншими етнічними групами за Конституційними законами 1867 року, вони досить швидко перетворилися у вагомий фактор економіки Буковини. Євреї почали домінувати у фінансовій сфері, значно посилили свій вплив на розвиток промисловості, з'явилися серед них і великі землевласники.

Швидкий кількісний ріст і посилення економічного впливу поставили на порядок денний питання про національну і політичну консолідацію євреїв Буковини. Політично єврейський рух на початку ХХ століття поділявся на дві течії. Більша частина євреїв підтримувала Бенно Штраухера і його прихильників, які вимагали визнання євреїв окремим народом імперії і надання їм відповідних національно-культурних прав. Справа в тому, що в Австро-Угорщині приналежність до окремого народу визначалася за розмовною мовою. Так як переважна більшість євреїв Буковини розмовляли на їдиш, а австрійська влада вважала їдиш понівеченою німецькою мовою, їх не визнавали окремим народом. Під час переписів єврейське населення записували німцями. Кількість євреїв можна було визначити тільки за віросповіданням.

У 1900 році прихильники Б. Штраухера створили свій політичний клуб, що став прообразом політичної партії. Менша частина євреїв, визначним представником якої був професор Леон

¹⁰ *Special Orts-Repertorium der Bukowina*, Wien 1885, s. 3–30.

¹¹ *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina*, Czernowitz 1913, heft XVII, teil 2, s. 1–99.

Кельнер, перебувала у фарватері вимог австро-німецьких лібералів¹². Вони також вимагали, щоб євреїв визнали окремою нацією, але головну увагу приділяли релігійним проблемам, відстоюючи ортодоксальні ідеї. Разом з тим, ця течія більш послідовно, ніж прихильники Б. Штраухера, втілювала в життя сіоністські ідеї, організувавши перед Першою світовою війною перші групи переселенців у Палестину.

За декілька років до початку Першої світової війни обидві течії реорганізувалися в політичні партії. Прихильники Б. Штраухера утворили Національну партію євреїв на Буковині, а симпатички Л. Кельнера заснували Народну партію євреїв на Буковині.

У політичному житті український і єврейський національні рухи перебували переважно в дружніх стосунках. Цьому сприяло й те, що значна частина румунських політиків на чолі з Янко Флондором 1908 року пристала до християнсько-соціальної партії¹³. Це, звичайно ж, не могло подобатися євреям Буковини. Таким чином, на деякий час встановився досить міцний союз українських і єврейських депутатів та інших політиків, які спільно виступали проти Християнсько-соціальної партії. Українці найбільш послідовно підтримували вимогу визнати євреїв окремим народом. Це мало особливо велике значення під час обговорення проекту нового виборчого закону до буковинського сейму, де передбачалося поділити виборців за національними куріями. Українці підтримали вимогу євреїв створити окрему єврейську курію. Проти цього виступали німецькі депутати. Значною мірою їхня позиція вплинула на владні кола у Відні. До початку Першої світової війни євреї так і не були визнані окремим народом Австро-Угорщини.

Разом з тим серед українських селян існувало значне незадоволення методами діяльності єврейських підприємців, особливо в фінансовій сфері. На Буковині процвітало лихварство, що призводило до розорення селянських господарств. Серед лихварів переважали євреї. Треба віддати належне українським політикам. Вони, разом з румунами, прагнули розв'язати цю проблему шляхом реформ та запровадження кооперації. Так, на Буковині 1905 року

¹² *Єврейське населення та розвиток єврейського руху на Буковині в останній чверті XVIII – на початку XX ст.: Збірник документів та матеріалів*, Чернівці 2007, с. 32.

¹³ Constantin Loghin, *Istoria literaturii române din Bucovina*, Cernăuți 1926, l. 207.

було засновано Селянський банк, який давав позички дрібним господарям під низькі проценти. Розвивалися селянські каси і, навіть, було створено українське об'єднання Союз селянських кас на Буковині, яке також намагалося конкурувати з лихварями в наданні кредитів селянам. Такі ж самі селянські каси створювалися в румунських селах за сприяння румунських політиків.

Поряд з євреями, високі темпи зростання показувало польське населення Буковини. За період з 1846 по 1910 роки кількість поляків збільшилась з 4000¹⁴ до 36 219¹⁵, тобто більш ніж у дев'ять разів.

Соціальна структура буковинських поляків була досить розмаїтою. Серед них була потужна група великих землевласників, які сформували свої володіння в часи Молдавського князівства та в перші роки австрійського панування. Частина з них була вірменського походження, але після прийняття католицької віри вважала себе поляками. Тому в той час для цієї категорії людей була поширена назва вірмено-поляки. Серед відомих буковинських вірмено-польських землевласників слід назвати Абрагамовичів, Богдановичів, Петровичів, Стефановичів та ін. Маючи значні земельні володіння і багатства, польські великі землевласники справляли значний вплив на політичне життя Буковини. До реформи виборчого закону 1910 року, як правило, вони мали трьохчотирьох представників серед депутатів буковинського сейму, які обиралися від першої курії великих землевласників.

Досить швидко зростала кількість поляків серед державних службовців. На початку ХХ століття серед 1846 буковинських чиновників нараховувалося 244 поляків, що становило 13,2%. Більш чисельними за поляків серед державних службовців були тільки німці – 916. Із 244 польських службовців 20 працювало в політичних і поліцейських установах, 25 на пошті, чотирьох у дирекції земельного фонду, 39 в установах судочинства, 37 на залізниці, 119 у фінансових установах¹⁶.

¹⁴ Joseph Hain, *Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates*, Wien 1852, bd. 1, s. 240.

¹⁵ *Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina...*, op. cit., s. 1–99.

¹⁶ Державний архів Чернівецької області, оп. 1, спр. 8148. Статистичні дані державних закладів Буковини про наявність в них службовців із зазначенням національності, арк. 3.

Чимало серед поляків було купців та ремісників, які проживали не тільки в містах, але й у селах. Швидке зростання чисельності польського населення, а також підтримка з боку галицьких поляків сприяли швидкій політичній та національно-культурній консолідації буковинської Полонії. Вже у 1869 році засновано перше польське об'єднання Товариство польське братньої допомоги в Чернівцях. Воно займалося культурно-освітньою діяльністю. У 1886 році для нього куплено окремих будинок, а 2 грудня 1905 року було відкрито Польський дім на вулиці Панській¹⁷. Крім читальні, у Польському домі розмістилися й інші товариства. У 1877 році було засноване товариство польських студентів Чернівецького університету «Огніско», 1890 – політичне товариство «Коло польське», 1892 – гімнастичне товариство «Сокіл», 1897 – товариство ремісників «Зірка», 1898 – Польська позичкова каса, 1902 – Товариство вчителів народних шкіл та ін.

Велике значення для консолідації поляків Буковини мала періодика. У 1883 році в Чернівцях налагоджено видання «Газети польської», яка стабільно видавалася до початку Першої світової війни.

У результаті реформи виборчої системи до Буковинського крайового сейму поляки одержали шість місць у місцевому сеймі і, опираючись на підтримку з боку галичан, продовжували справляти вагомий вплив на суспільно-політичне життя краю.

Жорстка конкуренція національних рухів, як уже зазначалося, не виключала співпраці. Особливість Буковини полягала в тому, що жоден з національних рухів не міг вирішувати свої питання самостійно. У буковинському сеймі жодна з політичних сил не мала переважаючої більшості з кінця XIX століття. Тому постійно потрібно було шукати союзників, домовлятися, укладати угоди.

Найбільш відомим прикладом такої міжнаціональної співпраці було об'єднання депутатів буковинського сейму під назвою Вільнодумний союз. Його засновниками стали український депутат М. Василько, єврейський депутат Б. Штраухер і лідер демократичних румунів Аурел фон Ончул. Об'єднало їх прагнення запровадити цілу низку реформ на Буковині, які мали на меті

¹⁷ Андрій Горук, *Національно-культурний рух поляків на Буковині (друга половина XIX ст. – 1914 р.)*, Чернівці 2005, с. 145.

модернізацію економічних відносин та соціально-політичного життя краю, ліквідувати застарілі норми, які зберігалися ще від часів середньовіччя. Через деякий час до об'єднання увійшли більшість українських і єврейських та частина румунських і німецьких депутатів. Під час виборів до Буковинського крайового сейму прихильники Вільнодумного союзу одержали повну перемогу, здобувши тверду більшість. Це дало можливість розробити і започаткувати впровадження цілої низки реформ. Зокрема, це реформа виборчого закону до буковинського сейму, реформа закону про вибори до сільських громад та зміна структури громадського управління, ліквідація так званих обшарів двірських у сільських громадах, заснування Селянського банку, скасування застарілих середньовічних норм оподаткування, розширення освітніх та національно-культурних прав народів краю.

Вільнодумний союз проіснував недовго. Вже 1905 року серед його українських і румунських членів розпочались суперечки, щодо персональних призначень на посади в Селянському банку. Це призвело до розпаду об'єднання і гострих суперечок на сторінках буковинських газет між колишніми однопдумцями. Але реформи, які були започатковані Вільнодумним союзом, поступово втілювалися в життя.

Найбільшим успіхом міжнаціонального порозуміння стало ухвалення нового виборчого закону до Буковинського крайового сейму, в основі якого був принцип поділу виборців на соціальні і національні курії. В історію він увійшов під назвою Буковинська злагода. Згідно цього закону виборці ділилися на чотири національні курії – українську, румунську, німецьку і польську. Євреї входили до німецької курії. Крім того, виборці ще й ділилися на соціальні курії. Такий підхід сприяв деякому послабленню міжнаціональної конкуренції під час виборів, бо в рамках національних курій боротьбу вели тільки представники однієї етнічної групи. Виняток становила німецька курія, в якій за депутатські мандати боролися німці і євреї.

Вибори 1911 року до Буковинського крайового сейму проводилися за новим законом і довели його ефективність. Вони пройшли без значних ексцесів і стали прикладом для інших земель Австро-Угорщини. Більше того, вибори до австрійського парламенту, які

відбулися цього ж року, також проводилися із застосуванням національного кадастру.

Було зроблено спробу запровадити національні курії для виборів до Чернівецької міської ради. Буковинський сейм у погодженні з усіма етнічними групами 1912 року підготував відповідний законопроект. Виділялися український, румунський, німецький і польський кадастри, які в свою чергу ділилися в місті на чотири виборчі відділення, а в передмісті – на два. Число радних встановлювалося 72. З них 42 з німецької курії (25 євреїв і 17 німців) і по 10 з української, румунської та польської курій. Виконавчий комітет складався з бургомистра, чотирьох віцебургомістрів і дев'ятьох міських радників. Кожна національна курія обирала одного заступника міського голови. Щодо радників, то шістьох із них обиралися від німецької курії і по одному від решти національних курій. Українські депутати, наголошуючи, що українського населення в Чернівцях більше ніж поляків, вимагали на один мандат більше. Однак ця пропозиція не пройшла

21 жовтня 1912 року новий статут та виборчий закон до Чернівецької міської ради були прийняті сеймом¹⁸. Але ці документи так і не були санкціоновані імператором до початку Першої світової війни.

Досить поширеним явищем на Буковині кінця XIX – початку XX століття стали міжнаціональні взаємини в сфері культури, діяльності громадських об'єднань тощо. Традиційними стали запрошення на національні урочистості представників інших етнічних груп, проведення спільних відпочинкових заходів тощо. Особливо часто такі спільні заходи проводили молодіжні товариства.

Чернівецька москвофільська газета «Родимий листок» так описувала одну із студентських вечірок, типову для того часу:

Общество здешнихъ академиковъ русскихъ «Союзъ» праздновало дня 19 ноября четырехлетнюю годовщину своего основания... Самое торжество происходило в 8 часовъ вечера въ отеле подь «Золотымъ ягненкомъ» – где кроме всехъ членовъ «Союза» явились еще численные гости изъ всехъ сословий здешней интеллигенции

¹⁸ *Stenographische Protokolle des Bukowiner Landtages der zweiten Session der elften Wahlperiode 1912*, Czernowitz 1912, s. 238–241; Beilage 266, s. 2–37.

нашой и представители академическихъ обществъ «Юнимеа», «Огниско» и «Арминиа»...

После приветствовалъ председатель «Союза» г. Смаль-Стоцкий явившихся гостей и держалъ весьма патриотическую речь, въ которой изложилъ значение настоящего торжества...

Г-ну Стоцкому ответил г. проф. Калужняцкий, констатуя съ удовольствиемъ живую деятельность «Союза» и разогревая членовъ его къ патриотизму, солидарности и постоянности. Беседникъ окончилъ свою речь поднесениемъ тоста за благоуспешное развитие «Союза».

Начавшийся теперъ сердечный дружеский разговор между присутствующими былъ переплетенный численными песнями (между которыми понравились особенно новыи композиции проф. И. Воробкевича) и дружескими речами представителей общества «Юнимеа», «Арминиа» и «Огниско»¹⁹.

Прикладів таких спільних заходів можна навести дуже багато. Вони стали нормою тодішнього суспільного життя краю.

Таким чином, не зважаючи на строкатий етнічний склад Буковини, швидкий розвиток національних рухів, край відрізнявся в кращий бік щодо міжнаціональних відносин. Переважання толерантних методів боротьби, намагання вирішувати спірні питання парламентськими методами забезпечувало сприятливі умови для розвитку як українського, так і інших національних рухів. До початку Першої світової війни український рух набув значної вагомості, став повноцінним учасником політичних процесів на Буковині, розвивався більш динамічно, ніж в інших землях Австро-Угорщини, добився чималих успіхів у політичному, суспільному, культурному та освітньому житті краю.

Суттєвою особливістю Буковини цього часу стало забезпечення на законодавчому рівні прав окремих народів, щодо обрання своїх представників до виборних органів влади, що найбільш яскраво проявилось в прийнятті нового статуту та виборчого закону до буковинського сейму, ухваленні прогресивного закону про громадське самоврядування, розробці нового статуту та виборчого закону до Чернівецької міської ради. Все це сприяло утвердженню іміджу

¹⁹ З общества «Союз», «Родимий листок», Чернівці 1879, № 20, с. 311.

Буковини як коронної землі з толерантними міжнаціональними відносинами, яка успішно уникала гострих міжнаціональних конфліктів аж до початку Першої світової війни.

Бібліографія

Архівні джерела

Державний архів Чернівецької області, оп. 1, спр. 8148. Статистичні дані державних закладів Буковини про наявність в них службовців із зазначенням національності.

Преса

З общества «Союз», «Родимий листок», Чернівці 1879, № 20, с. 311.

Національна рада русинів на Буковині, «Руска рада» (Чернівці) 1905, 18 листопада, с. 1.

„Bukowiner Nachrichten”, Чернівці 1908, 3 березня.

Література

Горук А., *Національно-культурний рух поляків на Буковині (друга половина XIX ст. – 1914 р.)*, Чернівці 2005.

Дмитрів Є., *Ілюстрована історія просвітнього товариства «Руска Бесіда» в Чернівцях (1869–1909)*, Чернівці 1909.

Добржанський О., *Національний рух українців Буковини другої половини XIX – початку XX ст.*, Чернівці 1999.

Єврейське населення та розвиток єврейського руху на Буковині в останній чверті XVIII – на початку XX ст. Збірник документів та матеріалів, Чернівці 2007.

Осачук С., *Німці Буковини. Історія товариського руху (друга половина XIX – початок XX ст.)*, Чернівці 2002.

Смаль-Стоцький С., *Буковинська Русь*, Чернівці 1897.

Hain J., *Handbuch der Statistik des österreichischen Kaiserstaates*, Wien 1852, bd. 1.

Loghin C., *Istoria literaturii române din Bucovina*, Cernăuți 1926.

Mitteilungen des statistischen Landesamtes des Herzogthums Bukowina, Czernowitz 1913, heft XVII, teil 2.

Norst A., *Alma Mater Francisco-Josephina*, Czernowitz 1900.

Olaru M., *Mișcarea națională a românilor din Bucovina la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul secolului al XX-lea*, Rădăuți 2002.

Special Orts-Repertorium der Bukowina, Wien 1885.

Stenographische Protokolle des Bukowiner Landtages der zweiten Session der elften Wahlperiode 1912, Czernowitz 1912; Beilage 266.